

С. А. Задніков *

ПОСЕЛЕННЯ ПІЗНЬОЗАРУБИНЕЦЬКОГО ЧАСУ В ХАРКОВІ

У 2007 р. у м. Харків було виявлено нове поселення початку I тис н. е., на якому проведено рятівні археологічні дослідження. Досліджено 102 м², з'ясовано потужність культурного шару на різних ділянках, виявлено дві господарські ями та уламки кераміки пізньозарубинецького часу. Керамічний комплекс та великий відсоток лощеного посуду, знайденого під час дослідження, характерний для пам'яток типу Картамишево-2–Тернівка-2. Таким чином, розкоп дозволив отримати певне уявлення про життя давнього населення та зафіксувати місце розташування однієї із садиб I–II ст. н. е.

К л ю ч о в і с л о в а: м. Харків, Саржин Яр, кераміка, лощений посуд, поселення пізньозарубинецького часу.

Археологічні пам'ятки початку I тис н. е. на території Харківщини слабо досліджені. Сьогодні відомо небагато поселень, що належать до цього періоду. Одне з перших було виявлено та досліджено ще 1960 р. В. І. Митрофановою в зоні будівництва Печенізького водосховища — Новодонівка I (Обломский, Терпиловский 1991, с. 136—137; Обломский 1991, с. 250—251; Обломский, Терпиловский 2010, с. 142—143, рис. 131). Кераміка пізньозарубинецького часу відома й на поселеннях Занки (Дьяченко 1992, с. 21), Раківка 1 (Любичев 1993; Обломский, Терпиловский 2010, с. 142), Тимченки 2 (Петренко 1978, с. 5—8; Обломский, Терпиловский 2010, с. 144), Колісники (Любичев 1997; Обломский, Терпиловский 2010, с. 143—144, рис. 132, 133) та Рідний Край 1 (Обломский, Терпиловский 1991, с. 137; Обломский 1991, с. 252—253; Обломский, Терпиловский 2010, с. 144—145, рис. 134, 135). У 2007 р. під час проведення рятівних досліджень у північній частині м. Харків, в уроч. Саржин Яр, було виявлено нове поселення цього періоду.

* ЗАДНІКОВ Станіслав Анатолійович — кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Музею археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, ORCID 0000-0003-0425-2312, belsk.archaika@gmail.com

Сьогодні в цьому урочищі, що розрізає вододільну височину річок Харків та Лопань, відомо два різночасних поселення (рис. 1). Одне з них, що належить до скіфського періоду було відкрите в 1926 р. І. М. Луцкевичем (Шрамко, Михеев, Грубник-Буйнова 1977, с. 34). У зв'язку з початком будівництва т. з. «Комсомольського ставка» у травні 1948 р. в Саржином Яру експедицією Харківського історичного музею під керівництвом І. Ф. Левицького, разом зі співробітниками Т. І. Улезко, В. І. Резніченко, Л. П. Ланде, було організовано обстеження території майбутнього водосховища (Левицький 1948). На одному з мисів, на лівому схилі Саржиного Яру, в урвищі було зафіксовано культурний шар поселення скіфського часу. У цьому місці було закладено розкоп площею 320 м², в якому виявлено п'ять приміщень (Левицький 1948). На північ та схід від розкопу бульдозером було знято ґрунт до суглинку. На цій поверхні зафіксовано ще шість скупчень від приміщень (Левицький 1948, с. 3). У 1980-ті рр. поселення оглянув Б. А. Шрамко. 2006 р. співробітники ДП ОАСУ «Слобідська археологічна служба» на частині поселення, розташованій на вул. Дерев'янка, ріг вул. Сумської, у зв'язку з будівництвом спортивного комплексу провели рятівні археологічні дослідження. Під час розкопок виявлено 42 господарських комплекси (Шрамко І. 2007; Шрамко, Задніков, Пеляшенко 2007; 2008, с. 157—162).

Інше поселення — «Саржин Яр-2¹» належить до черняхівської культури. Воно також було відкрите в 1926 р. І. М. Луцкевичем під час земляних робіт (Луцкевич 1948а, с. 168), розташоване на правому схилі Саржиного Яру², біля витоків джерела, яке зараз має назву

¹ Для того, щоб уникнути плутанини з назвами поселень, ми дали йому назву «Саржин Яр-2».

² У статті помилково вказано, що поселення розташоване на лівому боці Саржиного Яру (Луцкевич 1948, с. 168).

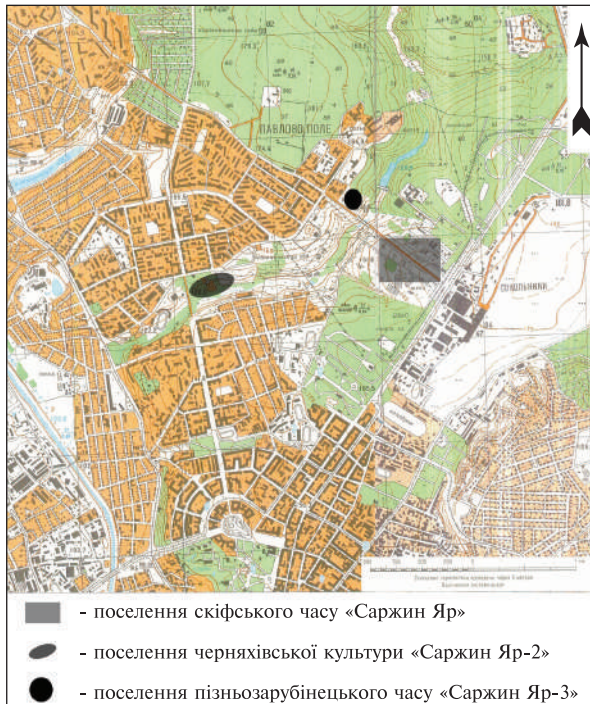

Рис. 1. План північної околиці міста Харків з позначенням поселень в уроч. Саржин Яр

Fig. 1. Plan of the northern part of Kharkiv city with the designation of settlements in Sarzhin Yar hole

мінеральної води «Харківська» (рис. 1). Це місце зараз належить до території ботанічного саду Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Харківськими краєзнавцями М. Н. Григор'янцем та Г. В. Бейдіним у різні роки на поселенні було знайдено римську монету Антоніана Галієна, карбування 254—

Рис. 2. План місцевості в уроч. Саржин Яр з позначенням орієнтовних меж поселення «Саржин Яр-3»

Fig. 2. Plan of Sarzhin Yar hole area with indication of "Sarzhin Yar-3" settlement boundaries

268 рр. н. е. та фібулу, що датується серединою — кінцем III ст. н. е. Крім того, на поверхні поселення були виявлені бронзовий пірамідальний дзвоник і пастове намисто (Бакуменко, Бейдин, Григор'янц, Дидик 2006, с. 22; Бейдин, Григор'янц, Любичев 2006, с. 116, 140). У 1996 р. М. В. Любичев на цій пам'ятці провів археологічні розкопки (Любичев 2000, с. 219, № 439). Судячи з топографії, західну межу поселення можливо обмежити огорожею Ботанічного саду, східну — територією канатної дороги, північну — вул. Отакара Яроша з багатоповерховими будинками, що з'явилися у 1960-х рр. Південна межа проходить вздовж схилу яру.

У лютому 2007 р. в уроч. Саржин Яр, під час проведення археологічної експертизи земельної ділянки, що призначалася для будівництва та подальшої експлуатації торгівельно-розважального комплексу з багатоповерховим паркуванням автомобілів, розташованого на вул. Дерев'янка, 19 у Шевченківському р-ні м. Харків старшими науковими співробітниками ДП ОАСУ «Слобідська археологічна служба» С. А. Задніковим та В. М. Окатенком було з'ясовано, що частину ділянки займає давнє поселення. У зв'язку з тим, що це поселення розташоване на відстані понад кілометр від іншого, раніш відкритого у Ботанічному саду, також їх розділяє декілька рівчаків, йому було надано нову назву Саржин Яр 3³.

Поселення Саржин Яр-3 розташоване на правому схилі балки Саржин Яр, по дну якої протікає струмок Саржинка (рис. 1; 2). Судячи з рельєфу місцевості межі поселення проходять із заходу та сходу по невеликому рівчаку. З півдня протікає струмок Саржинка. З північного заходу схил полого підіймається до вододілу (рис. 2; 3).

Орієнтовні межі поселення складають 200 × 150 м, проте воно дуже сильно зруйноване будівництвом гаражів, під якими, ймовірно, також був культурний шар. Крізь поселення проходить вул. Дерев'янка (рис. 3). У минулому на ділянці проводились земляні роботи, крізь ділянку проходять інженерні мережі. Раніш вона використовувалась під городи. Внаслідок всіх цих дій, ґрунтовий шар був сильно пошкоджений.

З метою отримання найбільш повної інформації, в 2007 р. під керівництвом автора було

³ У звіті про дослідження поселення має назву Саржин Яр-II (Задніков 2008).

Рис. 3. Схема розташування розкопів на поселенні «Саржин Яр-3»

Fig. 3. Location of excavations at the settlement "Sarzhyn Yar-3"

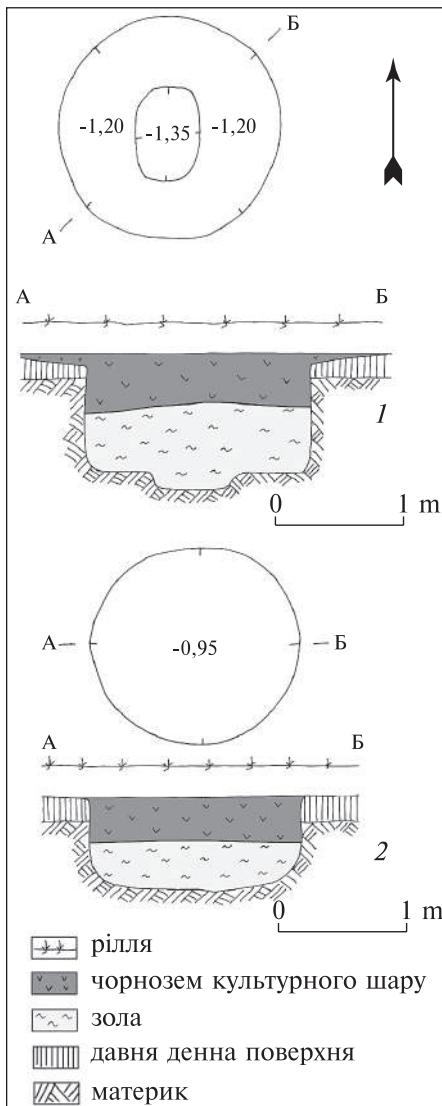

Рис. 5. Плани та профілі ям на поселенні пізньозарубинського часу «Саржин Яр-3»

Fig. 5. Plans and profiles of pits at the settlement "Sarzhyn Yar-3" of late Zarubynets culture period

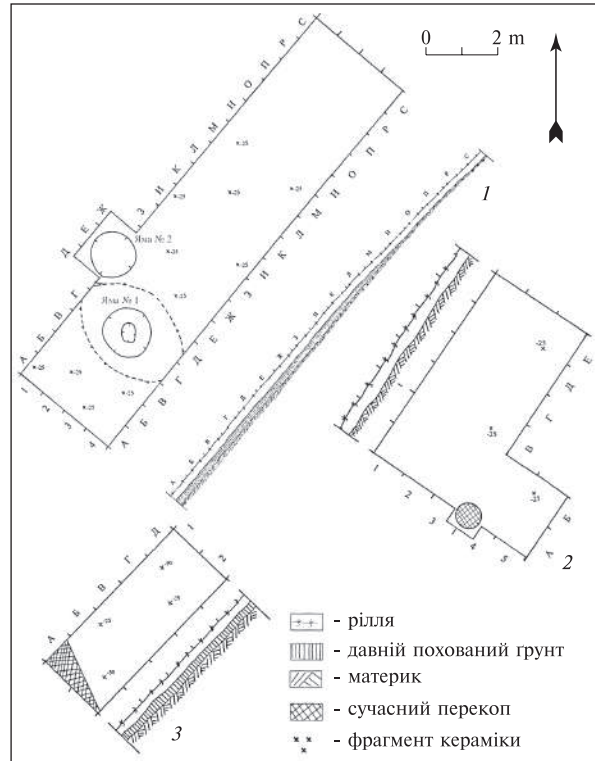

Рис. 4. Плани розкопів на поселенні пізньозарубинського часу «Саржин Яр-3»

Fig. 4. Plans of excavations at the settlement "Sarzhyn Yar-3" of the late Zarubynets culture period

проведено рятівні археологічні дослідження. У різних місцях ділянки було закладено три розкопи загальною площею 102 м² (рис. 3; 4).

Нерозораний культурний шар поселення потужністю 0,10—0,25 м фіксувався лише в окремих місцях розкопу. Насиченість його речовими залишками дуже незначна. Грунтовий шар заглиблювався до 0,20 м і у багатьох місцях уявляв собою перемішаний шар глини з чорноземом та залишками будівельного сміття. Тільки на глибині 0,32—0,50 м під шаром ріллі фіксуються різноманітні комплекси, що розташовані дуже компактно і дозволяють встановити місця розміщення давніх садіб на поселенні. Основна кількість знахідок концентрується у виявлених господарських комплексах. За межами комплексів, як вже зазначалось, культурний шар слабо насичений речовими залишками (рис. 4).

Розкоп I розміром 17 × 4,0 (70 м²) розташовано у центрі ділянки на пологому схилі (рис. 3; 4). До початку розкопок поверхня щорічно використовувалась під городництво. Північний край розміщувався на краю крутого схилу, який утворився від ерозії ґрунту (рис. 4: 1).

У розкопі простежено наступну стратиграфію: на глибину 0,25 м шар ріллі, з включен-

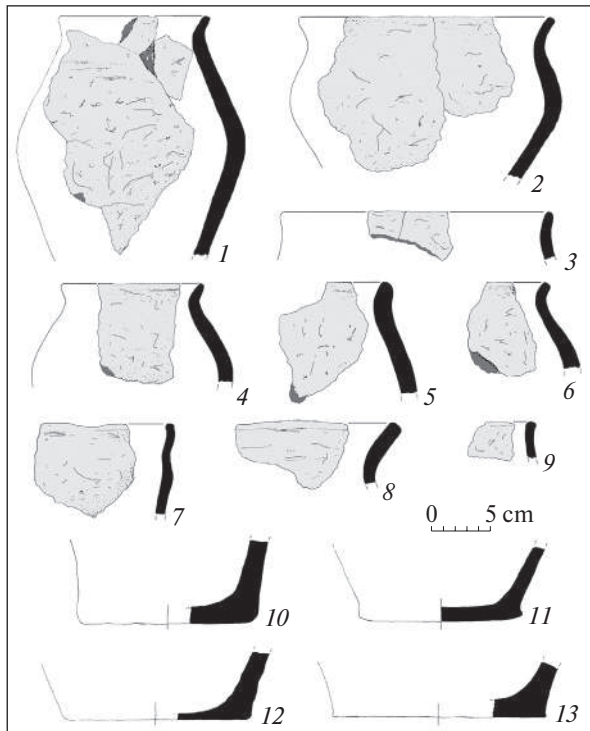

Рис. 6. Уламки ліпних горщиків, що знайдені в ямі 1. Поселення пізньозарубинецького часу «Саржин Яр-3»
Fig. 6. Fragments of handmade pots found in pit No. 1. Settlement “Sarzhin Yar-3” of the late Zarubynets culture

ням уламків сучасного будівельного сміття (цегли). У південній частині розкопу в кв. А-Н/1-4 під ріллею розміщувався шар давньої денної поверхні. Він являв собою бурий чорнозем з вкрапленням жовтого суглинку потужністю

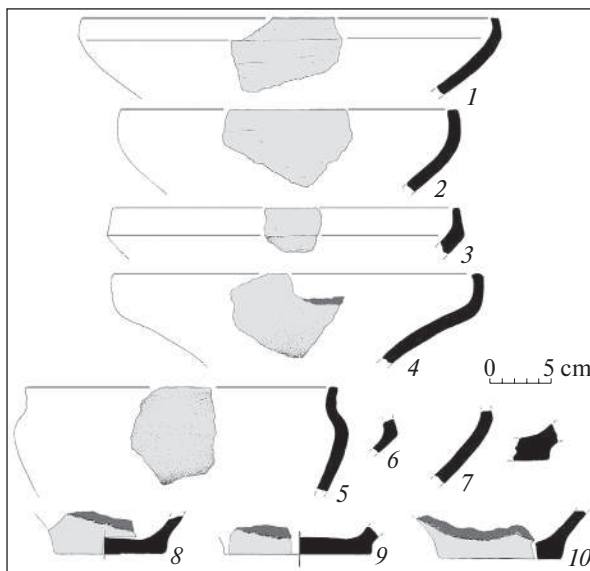

Рис. 8. Уламки лощених мисок, що знайдені на поселенні «Саржин Яр-3»: 1, 4–9, 11 – яма 1; 2–3, 10 – яма 2
Fig. 8. Fragments of burnished bowls found at the settlement “Sarzhin Yar-3”: 1, 4–9, 11 – pit No. 1; 2–3, 10 – pit No. 2

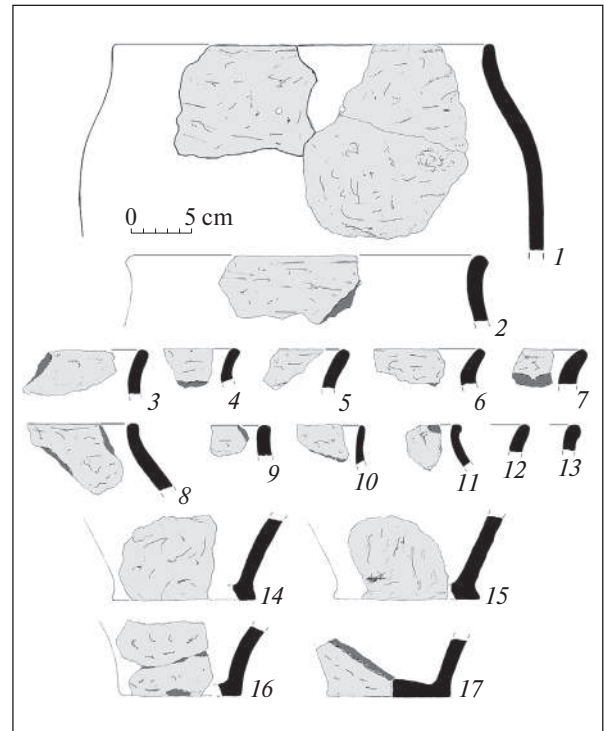

Рис. 7. Уламки ліпних горщиків, що знайдені в ямі 2. Поселення пізньозарубинецького часу «Саржин Яр-3»
Fig. 7. Fragments of handmade pots found in pit No. 2. Settlement “Sarzhin Yar-3” of the late Zarubynets culture

0,25 м. На глибині 0,4–0,5 м починався шар жовтого суглинку, який у північній частині розкопу (кв. А-Н/1-4) простежувався вже під ріллею (рис. 4: 1).

У розкопі виявлено два господарських об'єкти:

Яма 1 округлої у плані форми, мала розміри 1,80 × 1,80 м. Зафіксована одразу після зняття шару ріллі. Стінки – вертикальні, глибина – 1,2 м. На дні – невелике заглиблення розмірами 0,50 × 0,75 м та глибиною 0,15 м (рис. 5: 1). До глибини 0,50 м від рівня сучасної поверхні яма була заповнена чорноземом, а нижче попелом (рис. 5: 1).

У заповненні знайдені уламки глиняного ліпленого посуду пізньозарубинецького часу. Серед горщиків можемо виділити два типи: округлобокі та біконічні. Поверхня горщиків груба та шорстка. Біконічні горщики репрезентовано уламками двох вінець (рис. 6: 1, 4). Три з них можна віднести до типу округлобоких (рис. 6: 2, 5–6). Один горщик належить до банкоподібних (рис. 6: 7). У заповненні ями знайдено три екземпляри вінець, які важко зарахувати до будь-якого типу. Два з них мають трохи відігнуті назвні вінця, третій – різко відігнуті (рис. 6: 3, 8–9). Уламки донець представлені чотирма фрагментами (рис. 6: 10–13). Два з них мають

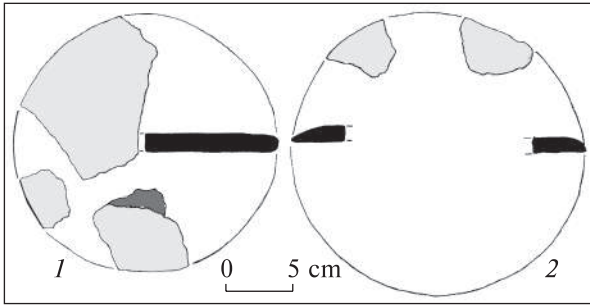

Рис. 9. Уламки глиняних дисків з ями 2. Поселення пізньозарубинецького часу «Саржин Яр-3»

Fig. 9. Fragments of clay disks from pit No. 2. Settlement "Sarzhin Yar-3" of the late Zarubynets culture

закраїну, інші — закруглений край. У заповненні ями також були знайдені два уламки бортиків лошених мисок конічної форми, у яких вертикальний край бортиків трохи загнутий до середини (рис. 8: 2—3). Також зафіксовано уламок дна миски (рис. 8: 10).

У заповненні знайдено вісім кісток домашніх тварин⁴ корови, кози та свині.

Яма 2 округлої у плані форми, діаметром верхньої частини 1,65 × 1,60 м (рис. 5: 2), загальною глибиною 0,95 м (рис. 5: 2).

Заповнення ями фіксувалось одразу після знаття шару ріллі. Верхня частина ями до глибини 0,50—0,60 м була засипана чорноземом, нижче якого залягав попіл (рис. 5: 2).

У заповненні ями було знайдено уламки вінець грубих горщиків. Серед них можна виділити фрагмент вінця (реконструйований діаметр 31 см) округлобокого горщика з прямим вінцем. У давнину цей горщик ремонтувався, про що свідчать два наскрізних отвори на верхній частині посудини (рис. 7: 1). Інші вінця важко зарахувати до будь-якого типу через їх значну фрагментованість. Деякі з них мають трохи відігнутий назвний край (рис. 7: 2—7), інші — мають вертикально поставлений край вінця (рис. 7: 8—13). Денця горщиків представлені шістьма уламками. Два з них мають закраїну (рис. 7: 14—15), у інших вона відсутня (рис. 7: 16—17). Миски, що були знайдені у заповненні відрізняються підлощеною поверхнею. За формою миски можна розділити на такіна такі: без ребра (що мають вертикальний край, трохи загнутий у середину) — два екземпляри (рис. 8: 1, 4), миски з ребром — три екземпляри (рис. 8: 1, 6—7) і миски з відігнутим назвним краєм (рис. 8: 5) —

⁴ Визначення кісток зроблено В. Л. Бондаренком, співробітником Музею природи ХНУ імені В. Н. Каразіна.

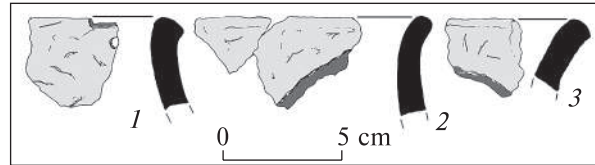

Рис. 10. Уламки ліпних горщиків, що знайдені в культурному шарі розкопу 1. Поселення пізньозарубинецького часу «Саржин Яр-3»

Fig. 10. Fragments of handmade pots found in the cultural layer of excavation No. 1. Settlement "Sarzhin Yar-3" of the late Zarubynets culture

один екземпляр. Реконструйований діаметр вінця складає від 26 до 34 см Також було знайдено денця лошених мисок (рис. 8: 8—9, 11).

Слід також згадати про знахідки уламків від двох дисків, реконструйований діаметр яких становив 20 та 22 см (рис. 9).

На різних глибинах знайдено кістки від двох корів, свині та собаки.

Поза комплексами, у культурному шарі, на глибині 0,1—0,4 м було виявлено незначну кількість предметів матеріальної культури. Поодинокі речові залишки трапляються у верхній частині шару поховального чорнозему. Серед них можна відмітити уламки горщиків з вінцями (рис. 10).

Розкоп II площею 22 м² було закладено на південний захід від розкопу I (рис. 3), орієнтовано довгою віссю вздовж лінії північ—південь з невеликим відхиленням на схід. До початку розкопок поверхня використовувалась під ріллю. У розкопі простежено наступну стратиграфію: до глибини 0,25—0,30 м шар рілля, нижче — шар жовтої материкової глини (рис. 4: 2). У розораному шарі знайдено невеликі уламки кераміки від ліпних горщиків.

Розкоп III у вигляді траншеї 5,0 × 2,0 м (10 м²), орієнтованої вздовж лінії південний схід—південний захід, був закладений на південний схід від розкопів I та II (рис. 3; 4: 3). У розкопі простежено таку стратиграфію: до глибини 0,25 м рілля, нижче від 0,25 до 0,50 м — шар давнього поховального ґрунту, що поступово змінювався материковим суглинком (рис. 4: 3).

У південно-західній частині розкопу зафіксовано сучасний перекоп (на глибині 1,20 м проходила металева труба).

У розкопі знайдено лише невеликі уламки стінок ліпних горщиків.

Отже, на ділянці, що досліджувалась трьома розкопами нами було розкрито 102 м². Було знайдено дві господарських ями. Речовий матеріал, знайдений у культурному шарі, пред-

ставлений невеликими уламками стінок та вінцями горщиків. Найбільш виразний матеріал було виявлено у господарських ямах у розкопі І. Керамічний комплекс розкопу представлений уламками ліпних горщиків із шорсткою (грубою) поверхнею (рис. 6—7). Серед них виділяються горщики двох типів: біконічні (або ребристі) (рис. 6: 1, 4) та округлобокі (рис. 6: 2, 5, 6; 7: 1). Один горщик має форму банки (рис. 6: 7). Серед мисок, край бортиків яких загнуто у середину, можна виділити два типи: з ребром (рис. 8: 1, 3, 6) та без нього (з плавним профілем) (рис. 8: 2, 4, 7). Одна миска мала відігнутий назовні край з діаметром 24 см (рис. 8: 5). У заповненні ям були знайдені уламки двох дисків (рис. 9). Подібний керамічний комплекс характерний для пам'яток типу Картамишеве-2—Тернівка-2, а також поселення Головіне-І та інших пам'яток пізньозарубинецького часу (Обломський 1991, с. 11, рис. 2). На цих поселеннях відсоток лощеного посуду складає понад 4 % від загальної кількості уламків посуду, що знайдено (Обломський 1992, с. 36; Любичев 2003, с. 11). На поселенні «Саржин Яр-3» знайдено всього 258 фрагментів кераміки, з них 229 — уламків з грубою поверхнею, що складає 89 %, з лощеною — 29 уламків (11 %).

Таким чином, відсоток лощеного посуду та увесь керамічний комплекс поселення Саржин Яр-3 можна зарахувати до пізньозарубинецького часу.

- Бакуменко, К. И., Бейдин, Г. В., Григорянц, М. Н., Дидык, В. В. 2006. Фибулы римского времени верховьев Ворсклы и Северского Донца. В: *Древности римского времени на Слобожанщине*. Харьков, Курсор, с. 8-109.
- Бейдин, Г. В., Григорянц, М. Н., Любичев, М. В. 2006. Находки монет римского времени на территории Харьковской области. В: А. Гуськов (ред.). *Древности римского времени на Слобожанщине*. Харьков, Курсор, с. 110-143.
- Дьяченко, А. Г. 1993. О культуре населения днепродонецкой лесостепи в I тыс. н. э. В: Винников А. З. (научн. ред.). *Археология и история Юго-Востока Древней Руси*. Воронеж, с. 21-24.
- Задніков, С. А. 2008. *Звіт про розкопки на поселенні пізньозарубинецького часу «Саржин Яр-2» у Дзержинському районі м. Харкова в 2007 р.* Харків. Науковий архів ІА НАНУ, ф. е., 2007/130.; Архів Музею археології Хар-

- ківського національного музею імені В.Н.Каразіна, фонд 1, опис 2а, справа 2.
- Левіцький, І. Ф. 1948. *Археологические исследования в Харьковской области в 1948 г. Раскопки в Саржином Яру*. 1948. Науковий архів ІА НАНУ, ф. е., 1948/17.
- Луцкевич, І. 1948а. Матеріали до карти поширення пам'яток культури полів поховань на території Харківської області. *Археологія*, 2, с. 164-184.
- Любичев, М. В. 1993. Раннеславянское селище на Северском Донце. *Вестник Харьковского государственного университета*, 374 (История, вып. 27). Харків, с. 30-35.
- Любичев, М. В. 1997. Изучение позднезарубинецких памятников на Северском Донце. [В]: Андрощук Ф. О., Малеев Ю. М., Рижов С. М., Самойленко Л. Г., Синица Е. В. (ред.) *V Международная конференция студентов та молодых ученых*. Київ, с. 168-170.
- Любичев, М. В. 2000. *Черняховская культура Днепродонецкой лесостепи: история исследования и основные проблемы изучения*. Харьков.
- Любичев, М. В. 2003. *Населення території північно-східної України в римський час і на початку середньовіччя (I-VII ст. н.е.)*. Харків, ХНУ ім. В.Н. Каразіна.
- Обломский, А. М. 1991. *Этнические процессы на водоразделе Днепра и Дона в I-V вв. н. э.* Москва, Сумы.
- Обломский, А. М. 1992. О роли позднезарубинецкого населения в сложении киевской культуры среднего Поднепровья и Днепровского Левобережья. *Российская археология*, 1, с. 34-47.
- Обломский, А. М., Терпиловский, Р. В. 1991. *Среднее Поднепровье и Днепровское Левобережье в первые века нашей эры*. Москва.
- Обломский, А. М., Терпиловский, Р. В. 2010. Приложение 1. Каталог позднезарубинецких памятников на территории Украины. *Позднезарубинецкие памятники на территории Украины (вторая половина I—II вв.)* (Раннеславянский мир, 12), Обломский А. М. (ред.). Москва, ИА РАН, с. 111-151.
- Петренко, Е. Н. 1978. *Отчет об археологических исследованиях Черняховского отряда Харьковской областной организации общества охраны памятников истории и культуры в бассейне Северского Донца в 1978 г.* Харьков. Науковий архів ІА НАНУ, ф. е., 1978/78.
- Шрамко, Б. А., Михеев, В. К., Грубник-Буйнова, Л. П. 1977. *Справочник по археологии Украины. Харьковская область*. Киев: Наукова думка.
- Шрамко, І. Б. 2007. Поселення скіфського часу «Саржин Яр». В: Сошнікова, О. М. (ред.). *Тринадцять Сумцовських читання. Матеріали наукової конференції «Сучасний музейний заклад: проблеми вивчення, збереження та популяризації національної історико-культурної спадщини»*. 18 квітня 2007р. Харків, с. 120-121.
- Шрамко, І. Б., Задніков, С. А., Пеляшенко, К. Ю. 2007а. Охранные исследования поселения скифского времени «Саржин Яр». *Археологічні дослідження в Україні 2005—2007 рр.* Київ; Запоріжжя, с. 431-435.
- Шрамко, І. Б., Задніков, С. А., Пеляшенко, К. Ю. 2008. Новые исследования памятников скифского времени на Харьковщине. В: Посохов, С. І. (ред.). *Проблеми археологи Восточной Европы*. Харьков, с. 146-163.

Надійшла 01.10.2019

С. А. Задников

Кандидат исторических наук, старший научный сотрудник Музея археологии Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, ORCID 0000-0003-0425-2312, belsk.archaika@gmail.com

ПОСЕЛЕНИЕ ПОЗДНЕЗАРУБИНЕЦКОГО ВРЕМЕНИ В ХАРЬКОВЕ

В 2007 году в северной части города Харькова, в урочище Саржин Яр при проведении археологической экспертизы земельного участка было выявлено новое поселение «Саржин Яр-3», которое относится к началу I тыс. н. э.

Поселение находится на правом склоне балки Саржин Яр, по дну которой протекает ручей Саржинка. Судя по рельефу, с запада и востока поселение ограничивается небольшими ярками, а с юга — дном балки. Ориентировочные размеры поселения составляют 200 × 150 м. К сожалению, большая часть поселения застроена и разрушена. Через поселение проходит ул. Деревянка, которая на этом участке была сделана из насыпного грунта, часть поселения находится под территорией гаражного кооператива.

С целью получения большей информации в 2007 г. под руководством автора в разных частях поселения было заложено три раскопа общей площадью 102 м².

Культурный слой очень сильно разрушен и только в некоторых местах он сохранился на толщину 0,10—0,25 м. В раскопе 1 было обнаружено две хозяйственные ямы, содержащие выразительные культурные остатки. За пределами комплексов фрагменты керамики очень редко встречались.

Керамический комплекс раскопа представлен обломками лепных горшков с шероховатой (грубой) поверхностью. Среди них выделяются два типа горшков: биконические (или ребристые) и круглобокие. Один горшок имеет форму банки. Среди мисок, края бортика которых загнуты внутрь, можно выделить два типа: с ребром и без него (с плавным профилем). Одна миска имеет отогнутый наружу край. В заполнении ям были найдены обломки двух дисков.

Всего при раскопках найдено 258 фрагментов керамики, из них 229 фрагментов горшков с грубой поверхностью, что составляет 89 %; лощеной посуды — 29 обломков (11 %). Подобные горшки и миски были найдены на поселениях Картамышево-2—Терновка-2, Головино-1 и других памятниках позднезарубинецкого времени. На этих поселениях процент лощеной посуды составляет более 4,0 % от общего количества обломков посуды. И так, процент лощеной посуды и керамический комплекс характерны для памятников типа Картамышево-2—Терновка-2.

Таким образом, в 2007 г. в г. Харьков, в уроч. Саржин Яр обнаружено новое поселение, на котором открыты остатки жилищно-хозяйственных комплексов второй половины I—II ст. н. э.

К л ю ч е в ы е с л о в а: г. Харьков, Саржин Яр, керамика, лощенная керамика, поселение позднезарубинецкого времени.

Stanislav A. Zadnikov

PhD, Senior Researcher of the Museum of archaeology at V. N. Karazin Kharkiv National university, ORCID 0000-0003-0425-2312, belsk.archaika@gmail.com

SETTLEMENT OF THE LATE ZARUBYNETS CULTURE IN KHARKIV

In 2007, in the northern part of Kharkiv, in the Sarzhyn Yar hole, during the archaeological examination of the land, a new settlement “Sarzhyn Yar-3” was discovered that is dated to the beginning of 1st millennium AD.

The settlement is located on the right slope of Sarzhyn Yar ravine, along the bottom of which flows stream Sarzhynka. Judging by the relief, from the west and east the settlement is limited by small ravines, and from the south by the bottom of the ravine. The approximate size of the settlement is 200 × 150 m. Unfortunately, most of the settlement is built up and destroyed. Through the settlement passes st. Derevianko, which at this part was made of bulk soil. One section of the settlement is located under the territory of the garage cooperative.

In order to obtain more information in 2007, three excavations with a total area of 102 square meters were laid in different parts of the settlement under the supervision of the author.

The cultural layer is very much destroyed and only in some places it was preserved to a thickness of 0,10—0,25 m. In excavation No. 1, two household pits were found containing expressive cultural remains. Outside the complexes, fragments of ceramics are very rare.

The ceramic complex of the excavation is represented by fragments of molded pots with a rough surface. Two types of pots stand out among them: biconical (or ribbed) and round-sided. One pot is jar-shaped. Among the bowls, the edges of the rim of which are bent inward, two types can be distinguished: with and without a rib (with a smooth profile). One bowl has a rim bent outward. In the filling of the pits, fragments of two discs were found.

In total, 258 fragments of ceramics were found during excavations, of which 229 fragments of pots with a rough surface, which is 89%. Burnished bowls — 29 fragments (11 %). Such pots and bowls were found in the settlements of Kartamyshevo-2 — Ternovka-2, Golovino-1 and other monuments of the late Zarubynets culture. At these settlements, the percentage of burnished bowls is more than 4,0 % of the total number of pottery fragments. Thus, the percentage of burnished pottery and the ceramic complex are typical for monuments of Kartamyshevo-2—Ternovka-2 types.

Thereby, in 2007, in Kharkiv, in the Sarzhyn Yar hole, a new settlement was discovered, at which the remains of housing complexes of the second half of 1st—2nd c. AD were studied.

Key words: Kharkiv, Sarzhyn Yar, ceramics, glazed ceramics, the settlement of the Late Zarubynets culture.

References

- Bakumenko, K. I., Beidin, G. V., Grigornts, M. N., Didyk, V. V. 2006. Fibuly rimskogo vremeni verhovov Vorskly i Severskogo Dontsa. V: A. Guskov (red.).
Drevnosti rimskogo vremeni na Slobozhanshchine. Kharkov, Kursor, s. 8-109.
- Beidin, G. V., Grigoriants, M. N., Liubichev, M.V. 2006. Nakhodki monet rimskogo vremeni na teritorii Kharkovskoi oblasti. V: A. Guskov (red.). *Drevnosti rimskogo vremeni na Slobozhanshchine*. Kharkov, Kursor, s. 110-143.
- Diachenko, A. G. 1993. O kulture naselenia dnepro-donetskoj lesostepi v I tys. n. e. V: Vinnikov A. Z. (nauchn. red.). *Arkheologia i istoria Iugo-Vostoka Drevnij Rusi*. Voronezh, s. 21-24.
- Levitskii, I. F. 1948. *Arkheologicheskie issledovania v Kharkovskoi oblasti v 1948 g. Raskopki v Sarzhinom Iaru. 1948*. Naukovyi arkhiv IA NANU, f. e., 1948/17/
- Lutskevych I. 1948a. Materialy do karty poshyrennia pamiatok kultury poliv pokhovan na terytorii Kharkivskoi oblasti. *Arheologia*, 2. s. 164-184.
- Liubichev, M. V. 1993. Ranneslavianskoe selishche na Severskom Dontse. *Vestnik Kharkovskogo gosudarstvennogo universiteta*, 374 (Istoria, vyp. 27). Kharkiv, s. 30-35.
- Liubichev, M. V. 1997. Izuchenie pozdnezarubinetskih pamiatnikov na Severskom Dontse. [V]: Androshchuk F. O., Maleev Iu. M., Ryzhov S. M., Samoilenko L. G., Sinitsa E. V. (red.) *V Mizhnarodna konferentsiia studentiv ta molodykh vchenykh*. Kyiv, s. 168-170.
- Liubichev, M. V. 2000. *Cherniakhovskaia kultura Dnepro-donetskoj lesostepi: istoriia issledovaniia i osnovnye problemy izuchenia*. Kharkov.
- Liubichev, M. V. 2003. *Naseleniia terytorii pivnichno-skhidnoi Ukrainy v rymskyi chas i na pochatku seredniovichchia (I-VII st. n.e.)*. Kharkiv, KhNU im. V.N. Karazina.
- Oblomskii, A. M. 1991. *Etnicheskie protsessy na vodorazdele Dnepra i Dona v I-V vv. n. e.* Moskva, Sumy.
- Oblomskii, A. M. 1992. O roli pozdnezarubinetskogo naseleniia v slozhenii kievskoi kultury srednego Podneprov'ia i Dneprovskogo Levoberezh'ia. *Rossiiskaia arkheologia*, 1, s. 34-47.
- Oblomskii, A. M., Terpilovskii, R. V. 1991. *Srednee Podneprove i Dneprovskoe Levoberezh'e v pervye veka nashei ery*. Moskva.
- Oblomskii, A. M., Terpilovskii, R. V. 2010. Prilozhenie 1. Katalog pozdnezarubinetskih pamiatnikov na territorii Ukrainy. *Pozdnezarubinetskie pamiatniki na territorii Ukrainy (vtoraia polovina I-II vv.)* (Ranneslavianskii mir, 12), Oblomskii A. M. (red.). Moskva, IA RAN, s. 111-151.
- Petrenko, E. N. 1978. *Otchet ob arkheologicheskikh issledovaniakh Cherniakhovskogo otriada Kharkovskoi oblastnoi organizatsii obshchestva okhrany pamiatnikov istorii i kultury v basseine Severskogo Dontsa v 1978 g.* Kharkov, (NA IA NANU, 1978/78).
- Shramko, B. A., Mikheev, V. K., Grubnik-Buinova, L. P. 1977. *Spravochnik po arkheologii Ukrainy. Kharkovskaia oblast*. Kiev, Naukova dumka.
- Shramko, I. B. 2007. Poselennia skifskogo chasu «Sarzhyn Yar». V: Soshnikova, O. M. (red). *Trynadsyati Sumtsovski chytannia. Materialy naukovoi konferentsii «Suchasnyi muzeinyy zaklad: problemy vyvchennia, zberezheniia ta populiaryzatsii natsionalnoi istoriko-kulturnoi spadshchyny». 18 kvitnia 2007 r.* Kharkiv, s. 120-121.
- Shramko, I. B., Zadnikov S. A., Peliashenko K. Iu. 2007. Okhrannye issledovaniia poseleniia skifskogo vremeni «Sarzhin Yar». *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2005 -2007 rr.* Kyiv, Zaporizhzhia, 9. s. 431-435.
- Shramko, I. B., Zadnikov S. A., Peliashenko K. Iu. 2008. Novye issledovaniia pamiatnikov skifskogo vremeni na Kharkovshchine. V: Posokhov, S. I. (red.). *Problemy arkheologii Vostochnoi Evropy*. Kharkov, s. 146-163.
- Zadnikov, S. A. 2008. *Zvit pro rozkopky na poselenni pizdniozarubynetskoho chasu «Sarzhyn Yar-2» u Dzerzhynskomu raioni m. Kharkova v 2007 r.* Kharkiv. Naukovyi arkhiv IA NANU, f. e., 2007/130.; Arkhiv Muzeiu arkheolohii Kharkivskoho natsionalnoho muzeiu imeni V.N. Karazina, fond 1, opys 2a, sprava 2.